

Крапивницька А. Теоретичні засади дослідження професійного самовизначення старшокласників з різним соціометричним статусом // Психологічні дослідження: наукові праці викладачів та студентів соціально-психологічного факультету. Випуск 10. – Житомир, Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. – С. 52-55.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ З РІЗНИМ СОЦІОМЕТРИЧНИМ СТАТУСОМ

Анастасія Крапивницька
магістрантка
соціально- психологічного
факультету

Науковий керівник:
кандидат філософських наук,
доцент **Г. В. Пирог**

Професійне самовизначення старшокласника – це виокремлення себе щодо прийнятих в суспільстві критеріїв, принципів і норм професійної діяльності. Соціально-економічні зміни, що відбулися в суспільстві, а також новітні досягнення психолого-педагогічної науки потребують перегляду та переосмислення підходів до вирішення проблеми професійного самовизначення школярів, зокрема, пошуку соціально-психологічних факторів цього процесу. У зв'язку з важливістю спілкування у підлітковому віці, можна припустити, що одним із чинників професійного самовизначення старшокласників є їхнє положення в групі однолітків, або соціометричний статус.

Значний вклад в розробку проблеми професійного самовизначення внесли Е. Ф. Зеєр, Є. О. Климов, Р. С. Немов, М. С. Пряжніков, П. А. Шавір та інші. Вклад у вивчення соціометрії внесли І. П. Волков, Е. С. Кузьмін Е, Дж. Морено, В. О. Ядов та інші. Однак, до цього часу проблематика зв'язку професійного самовизначення школярів з соціометричним статусом у психологічній

-52-

літературі належного вирішення не одержала, і соціометричний статус школяра не розглядається як один із факторів впливу на професійне самовизначення.

Дану роботу присвячено теоретичному аналізу психологічних особливостей професійного самовизначення старшокласників з різним соціометричним статусом. Базовими поняттями нашого дослідження є «професійне самовизначення» і «соціометричний

статус».

Професійне самовизначення, за Е. Ф. Зеєром, є самостійним і усвідомленим узгодженням професійно-психологічних можливостей людини зі змістом та вимогами професійної праці, а також знаходженням сенсу виконуваної діяльності в конкретній соціально-економічній ситуації [2]. М. С. Пряжников вважав, що професійне самовизначення – це не одномірний акт, а процес, що складається з ряду етапів, тривалість яких залежить від зовнішніх умов та індивідуальних особливостей суб'єкта вибору професії [6].

Поняття «соціометрія» запропонував Я. Морено, він зазначив, що вона є виміром міжособистісних взаємин у групі. На його думку, соціометричний статус – це властивість особистості як елемента соціометричної структури займати певну просторову позицію в ній, тобто певним чином співвідноситися з іншими елементами [4].

Л. І. Божович зазначала, що для старшокласників характерна неоднорідність, різноплановість соціальних статусів [1]. Їх продовжують хвилювати проблеми підліткового віку – право на автономність від старших, проблеми взаємовідносин, оцінок, різноманітних подій, заходів тощо. А з іншого боку, перед ними постає нове завдання – життєве, професійне самовизначення.

Однією з основних проблем старшокласників є проблема спілкування з однолітками. Саме в цьому віці взаємини з товаришами перебувають у центрі уваги, саме вони багато в чому визначають діяльність, поведінку, а в подальшому впливають на розвиток особистісних якостей і соціальних установок. Важливо зайняти значуще місце серед однолітків, бути визнаним в групі або бути лідером в своєму класі. Але не кожен старшокласник може цього домогтися, так як індивідуальні особливості та установки можуть заважати зайняти високе статусне місце, соціалізуватися саме в тій соціальній групі, яка для них є бажаною. За думкою Ю. А. Кобазевої, це пов'язано з тим, що школярі не можуть правильно оцінити себе, і тому не можуть знайти адекватну для себе референтну групу [3]. Якщо ці потреби не задовольняються, то виникають проблеми з успішністю, зміною поведінки, старшокласник стає закритим, агресивним, що призводить до проблем у спілкуванні, взаємовідносинах з однолітками. Зазвичай це не усвідомлюється

учнями та їх батьками.

У старших класах формується досить стійкий статус учня в системі їх ділових і особистісних взаємин та професійного самовизначення. У групі однолітків школярі можуть мати різний

соціометричний статус. Є учні, що мають положення лідера, так звані «зірки», з якими хочуть спілкуватися, дружити майже всі однокласники. Також в кожному класі є досить велика група школярів, що має хороші відносини з більшістю однокласників, так звані «бажані». Існує і така група школярів, як «прийняті», вони досить відкриті для спілкування, доброзичливі і мають декілька друзів в класі. Проте є і «ізолювані», які практично виключені з неформального життя класного колективу.

Можна припустити, що старшокласники з різним соціометричним статусом будуть відрізнятися і характеристиками професійного самовизначення. Лідери («зірки») прагнуть бути в центрі уваги, бути лідерами, прагнуть утримати свій статус серед однокласників. Вони егоїстичні, так як звикли до уваги однолітків, їх агресивність проявляється в ініціативі, прагненні командувати, бути першими, принижувати інших, слабших за них учнів тощо. Однак разом з тим, – зірки доброзичливі, якщо ситуація не суперечить їхнім інтересам, вони знають, чого хочуть, і добиваються цього. З майбутньою професією вони визначаються легко і швидко. Для них головне: престижність майбутньої професії, авторитетність, велика заробітна плата, і щоб вони були головні, все і всі «крутилися» біля них.

Учні, що мають статус «бажаних», також прагнуть до влади в класі, певного лідерства, проте їх лідируюче положення приймається тільки їх найближчим оточенням, а не всім класом. Ці учні можуть проявляти деяку агресивність в спілкуванні з лідерами, так як бажають зайняти їхнє місце у групі. Вони більш доброзичливі, менш агресивні і підозрілі, альтруїстичні. З самовизначенням професії вони визначаються досить швидко, при виборі професії можуть приймати до уваги як свою думку та смак, так і думку оточуючих людей.

«Прийняті» школярі демонструють схильність до домінування, але воно поєднується з вираженою дружелюбністю. Ці учні в спілкуванні проявляють увагу, вони менш егоїстичні і агресивні. При професійному самовизначенні зазвичай дослухаються до інших більш, ніж до власних думок, переваг, бажань.

«Ізолювані» в класі часто агресивні, невірноважені, потайливі, скриті, можуть демонструвати неадекватну поведінку. Своїми діями вони намагаються привернути увагу однокласників, але тим самим ще більше віддаляють себе від колективу. Таких учнів можна розділити на дві групи. Перша група – це учні з високою самооцінкою, високими домаганнями на визнання і прагненням до лідерства.

уявленням про свій реальний статус в класі. Вони хочуть вибрати професії, які є популярними та затребуваними, але зазвичай вибирають навмання чи підлаштовуються під впливовіших, авторитетних людей. Друга група «ізолюваних» – це учні невпевнені в собі, із низькою самооцінкою, тривожні, вони не проявляють незадоволення своїм становищем у класі. Такі визначаються з професією досить довго і зазвичай враховують думку найближчого оточення, батьків чи інших родичів.

Отже, на процес професійного самовизначення старшокласників впливають багато чинників, серед яких треба враховувати положення учнів у групі, їх соціометричний статус. У зв'язку з цим нами планується емпіричне дослідження особливостей професійного самовизначення старшокласників з різним соціометричним статусом.

Список використаних джерел

1. Божович Л. И. Проблемы формирования личности. – М.: Изд-во «Институт практической психологии», 1995. – С. 213.
2. Зеер Э. Ф. Психология профессионального самоопределения / Э. Ф. Зеер. – М., Воронеж, 2008. – 480 с.
3. Кобазева Ю. А. Влияние качеств личности на статус подростка в группе. – М., 1999. – Доступ: <http://www.psychology.ru/lomonosov/tesises/if.htm>
4. Морено Я. Психодрама / Пер.сангл. Г. Пимочкиной, Е. Рачковой. – М.:Апрель Пресс, Изд-во ЭКСМО – Пресс, 2001. – 528 с.
5. Пирог Г. Теоретичний аналіз особливостей професійного самовизначення старшокласників, які знаходяться у складних життєвих обставинах / Г. Пирог, Д. Коробко // «Прикладні аспекти психології особистісного зростання» : збірник наукових праць студентів та викладачів. Випуск 2 / за ред. Л.П. Журавльової, В.О. Климчука, Ю.Ю. Дем'янчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2017. – С. 21-25.
6. Пряжников Н. С. Теория и практика профессионального самоопределения. – М.: МГППИ, 1999. – 97 с.